

NÉVUTÓK ÉS ESETRAGOK MINT IGEI PARTIKULÁK

PAP DÁNIEL

1. Bevezetés¹

Ebben a dolgozatban az igei partikulaként viselkedő névutókat és esetragokat vizsgálom. Mint azt az (1) és a (2) alatti példákból láthatjuk, a magyarban névutók és esetragok is elfoglalhatják az ige előtti pozíciót, és viselkedhetnek igei partikulaként.

- (1) a. *A macska **alá** bújt a szekrénynek.*
 b. *A macska **alá-ja** bújt a szekrénynek.*
 c. *A macska **alatt-a** ült a szekrénynek.*
 d. **A macska **alatt** ült a szekrénynek.*
- (2) a. *A macska **bel-e** bújt a szekrénybe.*
 b. **A macska **bel-e** bújt a szekrénynek.*
 c. *A macska **benn-e** ült a szekrényben.*
 d. **A macska **benn-e** ült a szekrénynek.*

Dolgozatomban az alábbi jelenségekre próbálok magyarázatot találni:

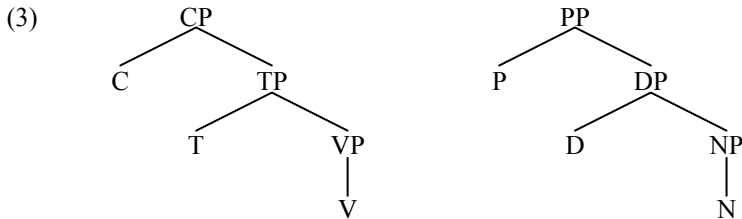
Az (1a–b)-ben látható módon irányt jelölő névutó esetén az egyeztetési morféma opcionálisan elhagyható a névutóról, míg a helyet jelölő névutó esetében az egyeztetési morféma mindig kötelező (1c–d). Esetragból lett partikula esetében mindig van egyeztetési morféma (2a–d). Esetragból lett partikula esetében a DP a partikulával egyező esetraggal áll (2), míg a névutóból lett partikula esetében a DP mindig datívuszi esetben szerepel (1).

A következő pontban röviden bemutatom, hogy Asbury (2008) hogyan elemzi a magyar PP szerkezetét, két különböző rétegre, PathP-re és PlaceP-re bontva azt. A 3. pontban ismertetem Asbury elemzését a névutót és az esetragot tartalmazó PP-k szerkezetére, majd ezt követően az ő elemzéséből kiindulva próbálok magyarázatot találni az (1)-ben és a (2)-ben látható jelenségekre. A 3.3. pontban javaslatot teszek egy *α* jegy bevezetésére, amellyel a Place⁰ és a Path⁰ fejek opcionálisan rendelkezhetnek. Az (1)-ben és (2)-ben látható jelenségeket a többrétegű PP és az *α* jegy segítségével vezetem le.

¹ Ezúton szeretném megköszönni az anonim lektor kritikai megjegyzéseit, amelyek segítségemre voltak a cikk végleges változatának elkészítésében.

2. A PP szerkezete Asbury (2008) alapján

Asbury (2008) a PP-t Grimshaw (2000) elemzését követve az (3)-ban látható módon képzelel el. Grimshaw párhuzamot állít fel az igei és a főnévi kiterjesztett projekciók között. A PP-t a főnév egyik kiterjesztett projekciójának tekinti. A (3)-ban láthatjuk a párhuzamot az igei és a főnévi kiterjesztett projekciók között. A VP fölött a TP, majd afölött a CP helyezkedik el. Ezzel párhuzamosan az NP fölött is két kiterjesztett projekció található: előbb a DP, majd fölötte a PP. A PP tehát a főnév egyik kiterjesztett projekciója.

Fillmore (1968) elméletéből kiindulva – aki szerint a morfológiai eset az adpozíció egyik lehetséges megnyilvánulása – Asbury azt feltételezi, hogy az adpozíciós frázisok és a morfológiai esettel rendelkező főnévi csoportok is PP szerkezetűek. Az alanyeset és a tárgyeset kivételével az esetragok a P⁰ pozícióban vannak.²

Asbury Marác (1991) felosztásához hasonlóan kétfajta adpozíciót különböztet meg. A (4)-ben láthatóhoz hasonlókat ragozhatónak, míg az (5)-ben láthatóhoz hasonlóan viselkedőket nem ragozható névutóknak nevezi.³

(4) Ragozható névutó:

- a. (én) **mellett-em**
- b. János **mellett**
- c. ***mellett** János

(5) Nem ragozható névutó

- a. (én) **vel-em együtt**(*-em)
- b. János-sal **együtt**
- c. **együtt** Jánossal

² Asbury (2008)-cal ellentétben jelen tanulmányban a datívuszi esetet strukturális esetnek tekintem.

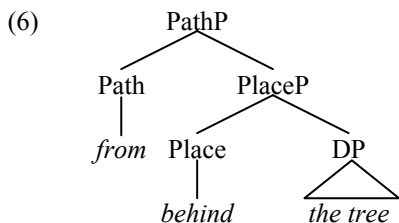
³ Asbury (2008) ragozható és nem ragozható névutóinak felosztása megfeleltethető Marác (1991) felöltötötett (*dressed*) és meztelen (*naked*) posztpozícióinak.

A ragozható névutó az őt megelőző személyes névmással egyeztetődik, vagyis egyeztetési morféma jelenik meg a névutón (4a), míg a nem ragozható névutón nem jelenik meg az egyeztetési morféma (5a). A ragozható névutó előtt álló DP mindig alanyesetű (4b), míg a nem ragozható névutót megelőző DP mindig valamilyen esetraggal áll (5b). A ragozható névutó nem előzheti meg a DP-t (4c), míg a nem ragozható megelőzheti azt (5c).

Jelen tanulmányban csak a (4) alattihoz hasonló, ragozható névutókkal foglalkozom.

Asbury mások – például Jackendoff (1983, 1990), van Riemsdijk (1990) és Svenonius (2006) elemzését követve – a PP-t többrétegűnek elemzi. A helyet jelölő adpozíciók a PlaceP-ben találhatóak, amelyet opcionálisan egy PathP dominálhat; ez utóbbi fejében az irányt jelölő adpozíciók foglalnak helyet.⁴

A többrétegű PP szerkezetét a (6)-ban láthatjuk. Az angolban bizonyos esetekben előfordulhat, hogy mind a Place⁰ mind pedig a Path⁰ fej ki van töltve valamilyen hangalakkal rendelkező prepozícióval.

3. Az esetragok és a ragozható névutók

Asbury (2008) feltételezi, hogy az adpozíciós frázisok és a morfológiai esettel rendelkező főnévi csoportok ugyanúgy PP szerkezetűek. Ezt a feltételezést erősíti, hogy a morfológiai esettel rendelkező főnévi csoportok és az adpozíciós frázisok nagyon hasonló tulajdonságokkal rendelkeznek.

3.1. Az esetragok és a ragozható névutók közös tulajdonságai

Az egyeztetésnek két külön fajtáját különböztetjük meg. Az egyik a concord típusú egyeztetés, melynek során a specifikálóban lévő elem

⁴ Hegedűs (2006) Asbury (2008)-hoz hasonlóan a magyar PP-k PathP és PlaceP projekciókkal történő leírására tesz kísérletet.

egyeztetődik a fejjel, a másik típus pedig az agreement típusú egyeztetés, amelynek során a fej egyeztetődik a specifikálóval.⁵

Az esetragos főnévi csoportok és adpozíciós frázisok nagyon hasonlóan viselkednek az egyeztetés szempontjából.

Mind az esetrag, mind pedig a névutó részt vesz agreement típusú egyeztetésben. A (7)-ben az őket megelőző személyes névmásnak megfelelő egyeztetési morféma jelenik meg rajtuk.

- (7) a. *(én)-vel-em*
 b. *(én)-mögött-em*

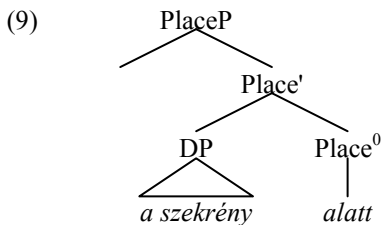
A (8)-ban mind az esetrag, mind pedig a névutó concord típusú egyeztetésben vesz részt: (8a)-ban a mutató névmás a főnév esetragját veszi fel, míg (8b)-ben a főnevet követő névutó a mutató névmás mögött is megjelenik.

- (8) a. *ab-ban a ház-ban*
 b. *a mögött a ház mögött*

3.2. Az esetragok és a ragozható névutók szerkezete

Asbury elemzése szerint az esetragok és a névutók ugyanazt a pozíciót foglalják el. A PP-t Asbury Marác (1991) elemzéséhez hasonlóan jobbfeji frázisként elemzi, és a továbbiakban én is ezt az elképzelést fogom követni.

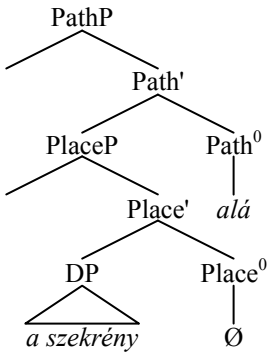
A (9)-ben a helyet jelölő *alatt* névutó a Place⁰ fejben található. Mivel irányt jelölő névutónk nincs, ezért a PathP itt nem projektálódik.

A (10)-ben az *alá* egy irányt jelölő névutó, amely a PlaceP felett található PathP fejében helyezkedik el. A PathP mindig csak abban az esetben projektálódik, ha irányt kifejező névutónk van.

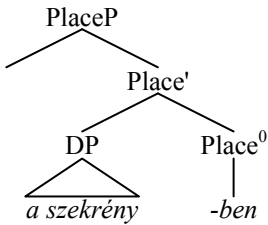
⁵ A concord és az agreement típusú egyeztetés elkülönítésében Asbury (2008) megközelítését követem. A két fogalom közötti különbség a szakirodalomban meglehetősen tisztázatlan. Bővebben lásd Corbett (2003) és Corbett (2006).

(10)

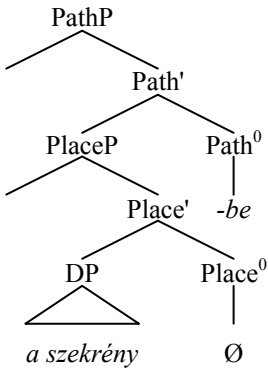

A (11)-ben és a (12)-ben helyet illetve irányt kifejező esetragunk van.

(11)

(12)

Mint azt a (11)-ben és a (12)-ben láthatjuk, az esetragot tartalmazó PP szerkezete megegyezik a névutót tartalmazó PP szerkezetével.⁶ A helyet jelölő esetrag a Place⁰ fejen, az irányt jelölő esetrag pedig a Path⁰-ban található.

3.3. Az esetragok és a ragozható névutók mint igei partikulák

Az esetragok és a névutók további közös tulajdonsága, hogy az (1)-ben és a (2)-ben látható módon mindkettő funkcionálhat igei partikulaként. Ezt a funkciót a [Spec, PredP] pozícióba mozgatva töltik be (vö. É. Kiss 2004; 2005).⁷ Az (1)-ben és a (2)-ben a DP-t valamilyen módon kimozgattuk a PP-ből, majd a PP maradékát a [Spec, PredP] pozícióba mozgattuk.

A PP szerkezetének elemzéséhez az alábbiakat feltételezem:

A Path⁰ és a Place⁰ fejek opcionálisan rendelkezhetnek egy α jeggyel [+ α], vagy pedig hiányozhat ez az α jegyük [- α]. (Tehát az α nem kétértékű jegy, [- α]-val az α jegy hiányát jelölöm.) A [+ α] jegy megköveteli egy nominális elemnek a specifikáló pozícióba történő mozgatását.⁸ A [+ α] jeggyel rendelkező Path⁰/Place⁰ datívuszi esetet ad a specifikálójába mozgó DP-nek, vagy ha a Path⁰/Place⁰-ban kötött morféma található, akkor concord típusú egyeztetés történik a specifikáló és a fej között (vagyis a specifikálóban lévő DP a fejnek megfelelő esetet veszi fel). Ha a specifikálót DP tölti ki, akkor a fej agreement típusú egyeztetéssel egyeztetődik a DP-vel.

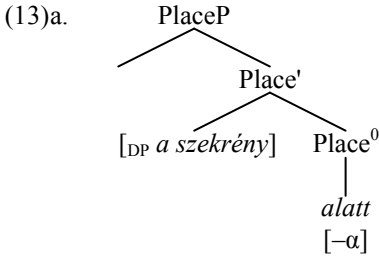
3.3.1. Helyet jelölő névutók

A helyet jelölő névutók a Place⁰ fejen találhatóak, és opcionálisan rendelkezhetnek α jeggyel. A (13a)-ban az *alatt* névutó nem rendelkezik α jeggyel. Az α jegy hiánya miatt semmi nem váltja ki az *a szekrény* DP-nek a [Spec, PlaceP]-be történő mozgatását, tehát a DP a komplementum pozícióban marad. Mivel a DP nem kerül a [Spec, PlaceP] pozícióba, ezért agreement típusú egyeztetés sem történik, tehát az *-a* egyeztetési morféma nem fog megjelenni az *alatt* névutón.

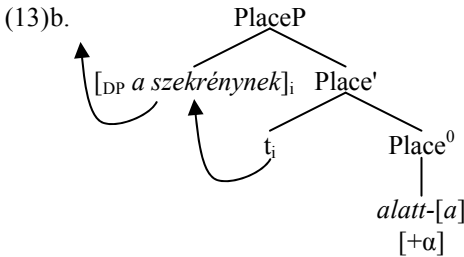
⁶ A továbbiakban a PP elnevezést a PathP illetve a PathP által nem dominált PlaceP közös megnevezésére használom.

⁷ Más elméletek az igei partikula helyeként a [Spec, AspP] pozíciót jelölik meg, vö. É. Kiss (2002), Alberti (2004).

⁸ Az α jegy egy úgynevezett széli jegy (*edge feature* – vö. Chomsky 2008), amely lehetővé teszi, hogy egy adott kifejezést az úgynevezett széli pozíción keresztül kimozgathassunk egy adott fázisból.

A másik lehetőség az, hogy az *alatt* névtutó a (13b)-ben látható módon rendelkezik α jeggyel. A $[\alpha]$ jegy megköveteli egy nominális elemnek – jelen esetben az *a szekrény* DP-nek – a [Spec, PlaceP] pozícióba történő mozgását. A specifikáló–fej konfiguráció miatt agreement típusú egyeztetés történik a Place^0 fej és a DP között, tehát a Place^0 fejen megjelenik az *-a* egyeztetési morféma. A DP a [Spec, PlaceP] pozícióban datívuszi esetet kap a Place^0 fejtől. Ez az esetadás lehetővé teszi, hogy a DP-t később kimozgassuk a PlaceP-ből egy magasabban lévő pozícióba, majd pedig a már csak az *alatta* névtutót tartalmazó PlaceP igei partikulaként tud viselkedni, a [Spec, PredP] pozícióba mozogva.

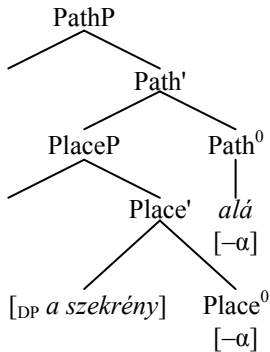

3.3.2. Irányt jelölő névtutók

Írányt jelölő névtutók esetében a PlaceP felett egy PathP található, amelynek a feje az irányt jelölő névtutó. Mivel itt PathP és PlaceP is van a szerkezetben, ezért a Path^0 és a Place^0 fejekhez a $[\alpha]$ és a $[-\alpha]$ jegyeket a (14a–e)-ben látható négyféle módon lehet hozzárendelni.

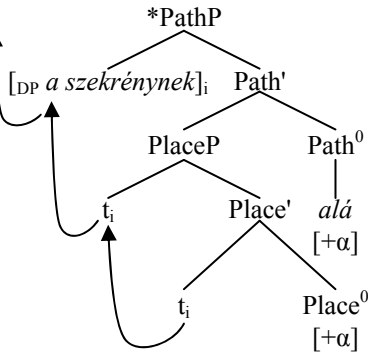
A (14a)-ban mindkét fej $[-\alpha]$ jeggyel rendelkezik. Mivel a $[-\alpha]$ jegy (vagyis az α jegy hiánya) nem vált ki mozgást, ezért az *a szekrény* DP nem fog kimozdulni a komplementum pozícióból.

(14)a.

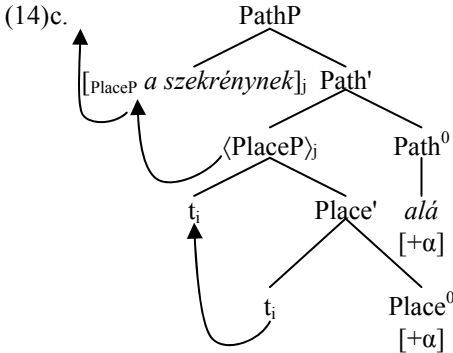

A (14b)-ben a Path^0 és a Place^0 fej is $[+\alpha]$ jeggyel rendelkezik. A kiinduló szerkezetben az *a szekrény* DP a Place^0 fej testvércsomópontjában található, a Place^0 komplementumaként. Mivel a Place^0 fej $[+\alpha]$ jeggyel rendelkezik, ez a jegy kiváltja az *a szekrény* DP-nek, mint nominális jeggyel rendelkező elemnek a $[\text{Spec}, \text{PlaceP}]$ pozícióba történő mozgatását. Itt a Place^0 fej datívuszi esetet ad a specifikálójába mozgott DP-nek. A Path^0 fej szintén rendelkezik egy $[+\alpha]$ jeggyel, ami megköveteli a DP továbbmozgatását a $[\text{Spec}, \text{PathP}]$ pozícióba. A DP és a Path^0 fej között agreement típusú egyeztetés történik, vagyis a *-ja* egyeztetési morféma megjelenik a névutón. Ez a levezetés azonban nem vezethet grammatikus felszíni szerkezethez, mert a Path^0 fej datívuszi esetet ad a specifikálójában lévő DP-nek. Az *a szekrénynek* DP azonban már rendelkezik esettel, mivel a $[\text{Spec}, \text{PlaceP}]$ -ben már kapott datívuszi esetet. Vagyis a (14b) alatti szerkezet a kettős esetadás miatt nem vezet grammatikus mondathoz.

(14)b.

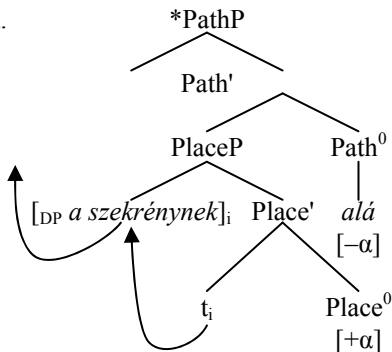
A (14b) mélyszerkezetéből azonban lehet levezetni grammatikus felszíni szerkezetet a (14c)-ben látható módon. A levezetés első lépése megegyezik a (14b)-vel, vagyis a Place^0 fej [+ α] jegye miatt a DP a [Spec, PlaceP] pozícióba mozog, ahol datívuszi esetet kap. A Path^0 fej [+ α] jegye továbbra is megköveteli, hogy a specifikáló pozíciójában megjelenjen egy nominális jeggyel rendelkező elem, azonban ennek nem kell a DP-nek lennie, hanem lehet a DP-nél nagyobb egység is. Jelen esetben ez a nagyobb egység a DP-t magában foglaló PlaceP lesz. Mivel a [Spec, PathP]-be nem a DP mozog, ezért a (14b)-ben tapasztalt kettős esetadás itt nem áll fenn, és ugyanebből az okból egyeztetés sem történik, tehát a *-ja* egyeztetési morféma nem jelenik meg az *alá* névutón. A PlaceP a [Spec, PathP] pozícióból tovább mozoghat egy magasabban lévő pozícióba, és az így kiürített PathP igei partikulaként funkcionálhat a [Spec, PredP]-be mozogva.

A (14d)-ben a Path^0 [- α] jeggyel rendelkezik, míg a Place^0 [+ α]-val. A Place^0 [+ α] jegye megköveteli, hogy egy nominális jeggyel rendelkező elem – jelen esetben az *a szekrény* DP – a specifikáló pozícióba mozogjon. A Place^0 fej datívuszi esetet ad a specifikálójába mozgott DP-nek. Mivel a Path^0 fej [- α] jegyű, ezért a DP nem megy fel a [Spec, PathP] pozícióba. Emiatt egyeztetés sem jön létre a DP és a Path^0 fej között, így a *-ja* rag nem jelenik meg a névutón.

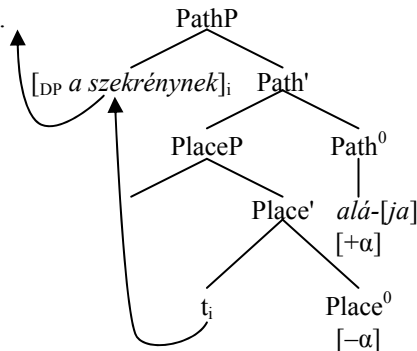
Ha elfogadjuk Chomsky (2008) azon elméletét, mely szerint egy fázisból csak úgy tudunk egy kifejezést kimozgatni, ha azt előbb annak szélére, az úgynevezett széli (*edge*) pozícióba mozgatjuk, akkor a (14d) alatti szerkezet nem vezet levezethető mondathoz, mivel a PathP széli pozíciója a [Spec, PathP], tehát a PathP-ből csak a [Spec, PathP] pozíción keresztül tudunk kimozgatni.

(14)d.

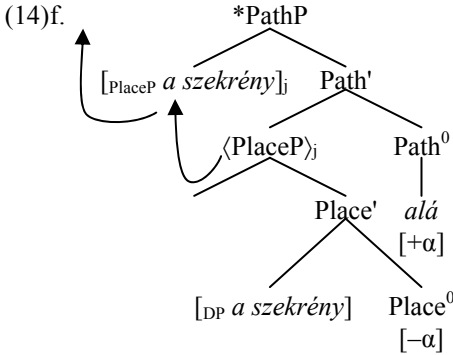
A (14e)-ben a Path⁰ fej [+α] jeggyel rendelkezik, míg a Place⁰ [-α]-val. A [-α] jeggyel rendelkező Place⁰ fej nem váltja ki a DP-nek a [Spec, PlaceP]-be történő mozgatását, viszont a [+α] jeggyel rendelkező Path⁰ megkívánja, hogy egy nominális jeggyel rendelkező elem, vagyis az *a szekrény* DP a [Spec, PathP] pozícióba mozogjon. A DP itt datívuszi esetet kap, és a fej egyeztetődik a DP-vel, azaz megjelenik rajta a *-ja* egyeztetési morféma. A DP innen ki tud mozogni a PathP-ből, és a PathP maradéka igei partikulaként funkcionálhat.

(14)e.

A (14e)-ben a Path⁰ fej [+α] jegyét nem csak a DP [Spec, PathP]-be történő mozgatásával lehet ellenőrizni, hanem a DP helyett elvileg a PlaceP-t is mozgathatjuk. Ez azonban nem vezet grammatikus mondathoz. A (14f)-ben az *a szekrény* DP valójában nem nominatívuszi esetben áll, hanem eset nélküli, illetve az esetnek megfelelő funkciót a Path⁰-ban lévő névutó jelöli (vö. Asbury 2008). Feltételezésem szerint a DP csak addig állhat eset nélkül, amíg a Path⁰ komplementumán belül található. Amennyiben a DP-t kimozgatjuk a

komplementumból, abban az esetben a Path^0 fej már nem tudja betölteni az esetjelölő szerepét, azaz a DP „elhagyja” az esetét, ezért máshonnan kell esetet kapnia. Amennyiben a (14e)-ben látható módon csak a DP-t mozgatjuk a $[\text{Spec}, \text{PathP}]$ -be, úgy az datívuszi esetet kap a Path^0 fejtől. Azonban ha PlaceP -ként mozgatjuk, akkor a DP eset nélkül marad, és a mondat nem lesz levezethető.

A (14a–f)-ben bemutatott elemzés számot tud adni az (1a–d)-ben tapasztalt jelenségekről. Ahogy azt az (1a–d)-ben, illetve itt megismételve a (15a–d)-ben láthatjuk, mind az irányt jelölő, mind pedig a helyet jelölő névutó betöltheti az igei partikula szerepét az ige előtti pozícióba mozogva. Míg azonban az igei partikulaként funkcionáló irányt jelölő névutó egyeztetési morfémával is (15b), és anélkül is (15a) grammatikus mondatot eredményez, addig a helyet jelölő névutó csak az egyeztetési morfémával ellátva jelenhet meg az ige előtti pozícióban (15c–d).

- (15)a. *A macska **alá** bújt a szekrénynek.*
 b. *A macska **alá-ja** bújt a szekrénynek.*
 c. *A macska **alatt-a** ült a szekrénynek.*
 d. **A macska **alatt** ült a szekrénynek.*

Ahhoz, hogy a névutó igei partikulaként viselkedhessen, az szükséges, hogy a DP-t ki tudjuk hozni a PP-ből. Ez csak abban az esetben lehetséges, ha a DP előbb a PlaceP vagy a PathP specifikáló pozíciójába mozog, és ott datívuszi esetet kap a Place^0 -tól, illetve a Path^0 -tól. A (15a) mondat levezetése a (14c)-ben látható. A (14c)-ben az esetadás a $[\text{Spec}, \text{PlaceP}]$ -ben történik. A Path^0 -ban található névutó nem egyeztetődik a DP-vel, mert az nem DP-ként, hanem egy annál nagyobb egységként kerül a $[\text{Spec}, \text{PathP}]$ -be.

A (15b) mondat levezetése a (14e)-ben látható. Itt a DP a [Spec, PathP]-be mozog, ahol datívuszi esetet kap, és a fej egyeztetődik a DP-vel.

A helyet jelölő névutó esetében csak az egyeztetési morfémával rendelkező névutóból lehet igei partikula. Ez a jelenség az alábbi okokkal magyarázható: A helyet jelölő névutó esetében a PP csak egyrétegű, vagyis PathP-t nem tartalmaz. Ahhoz, hogy egy névutó igei partikulaként viselkedhessen, előbb ki kell hozni a DP-t a PP-ből. Ez csak úgy lehetséges, ha a DP előbb datívuszi esetet kap a PP (PlaceP vagy PathP) specifikáló pozíciójában. Amennyiben egy DP megjelenik a névmást tartalmazó fej specifikáló pozíciójában, akkor a fej egyeztetődik a DP-vel. Mivel az irányt jelölő PP kétrétegű, ezért a datívuszi esetadásnak nem kell feltétlenül a névutót tartalmazó fejhez tartozó specifikáló pozícióban megtörténnie (lásd (14c)). Így a névutónak nem kell szükségszerűen egyeztetődnie a DP-vel. A helyet jelölő névutót tartalmazó PP azonban egyrétegű, csak PlaceP-t tartalmaz. Amennyiben a DP-t ki szeretnénk vinni ebből a PP-ből, az csak úgy lehetséges, ha a DP datívuszi esetet kap, ami azonban csak a [Spec, PlaceP] pozícióban lehetséges. A DP-nek a [Spec, PlaceP]-be való mozgatása viszont szükségszerűen kiváltja a Place⁰ fejnek a DP-vel történő egyeztetését is.

Tehát összefoglalva elmondhatjuk, hogy a helyet és az irányt jelölő névutók esetében az egyeztetésbeli különbségeket a két PP eltérő szerkezete okozza.

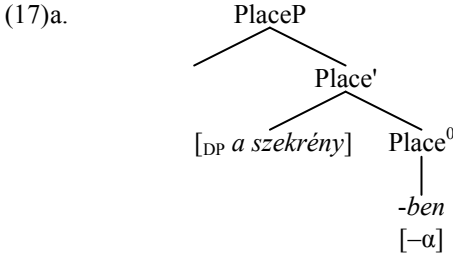
3.3.3. Helyet jelölő esetrágok

Asbury (2008) elemzése alapján az esetrágok és a névutók ugyanazt a pozíciót foglalják el, amint azt korábban a (9)–(12) példákban láthattuk. Mivel az esetrágoknak és a névutóknak hasonló szerkezetet feltételezünk, ezért azt várnánk, hogy az esetrágok minden esetben a névutókhöz hasonlóan viselkednek. Azonban a (2a–d)-ben, illetve itt megismételve a (16a–d)-ben láthatjuk, hogy az esetrágból lett partikula esetében mindig megjelenik az egyeztetési morféma, és a DP nem datívuszi esetben, hanem a partikulának megfelelő esetben áll.

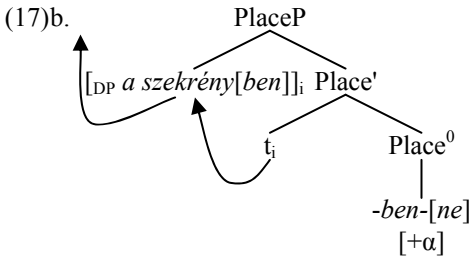
- (16)a. *A macska **bel-e** bújt a szekrénybe.*
b. **A macska **bel-e** bújt a szekrénynek.*
c. *A macska **benn-e** ült a szekrényben.*
d. **A macska **benn-e** ült a szekrénynek.*

A helyet jelölő esetrágot tartalmazó PP-k mélyszerkezete megegyezik a helyet jelölő névutót tartalmazó PP-k mélyszerkezetével, vagyis a PP egyrétegű, csak PlaceP-t tartalmaz. A Place⁰ fej opcionálisan rendelkezhet α jeggyel.

A (17a)-ban azt az esetet láthatjuk, amikor a Place^0 fej $[-\alpha]$ jeggyel rendelkezik, azaz nem rendelkezik α jeggyel. Ebben az esetben nem történik mozgás, a (17a)-ban látható szerkezet egyben a PlaceP felszíni szerkezete is.

A (17b)-ben a Place^0 fej $[\alpha]$ jeggyel rendelkezik. Az α jegy megköveteli egy nominális jeggyel rendelkező elemnek a $[\text{Spec}, \text{PlaceP}]$ -be történő mozgását. A (13b)-ben látott elemzéshez hasonlóan agreement típusú egyeztetés történik a fej és a DP között, vagyis a fejen megjelenik az egyeztetési morféma.

Mivel az esetrag és a névutó közötti egyetlen különbség, hogy míg a névutó szabad, addig az esetrag kötött morféma, ezért feltételezem, hogy a viselkedésükben megfigyelhető különbségeket ez a tulajdonság okozza. Ha a Place^0 fejben található *-ben* morféma a névutóhoz hasonlóan dativuszi esetet adna a $[\text{Spec}, \text{PlaceP}]$ -ben található DP-nek, akkor a *-ben* morféma nem lenne semmihez sem kötve. Ezért a Place^0 itt nem ad dativuszi esetet, hanem concord típusú egyeztetés történik a DP és a fej között, vagyis a DP-n is megjelenik a Place^0 -ban szereplő esetrag. Így a concord típusú egyeztetés lehetővé teszi, hogy a *-ben* kötött morfémának legalább az egyik előfordulása szótóhoz kötöten jelenjen meg.⁹

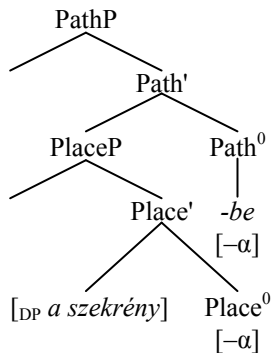
⁹ Itt feltételezem, hogy a kötött morféma esetében elegendő, ha a morfémának az egyik előfordulása szótóhoz kötődik. A kötött morféma másik előfordulását a DP-vel való egyeztetés

3.3.4. Irányt jelölő esetragok

Az irányt jelölő esetragot tartalmazó PP mélyszerkezete megegyezik az irányt jelölő névutót tartalmazó PP szerkezetével, vagyis a PP kétrétegű, egy PathP-ből és egy PlaceP-ből áll. Az irányt jelölő esetrag a Path⁰ fejben található. Az irányt jelölő névutókhöz hasonlóan, a Path⁰ és a Place⁰ fejeknek az irányt jelölő esetragok esetében is négyféle módon lehet [+α] illetve [-α] jegyük.

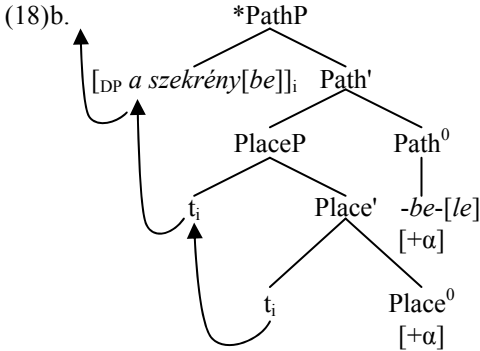
A (18a)-ban azt az esetet láthatjuk, amikor mind a Path⁰, mind pedig a Place⁰ [-α] jeggyel rendelkezik. Ebben a szerkezetben semmi nem vált ki mozgást, tehát ez a szerkezet a PathP felszíni szerkezete is egyben.

(18)a.

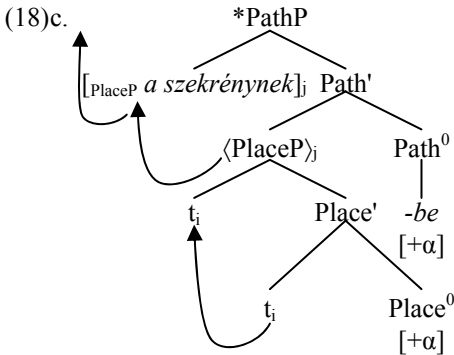

A (18b)-ben mind a két fej [+α] jeggyel rendelkezik. A Place⁰ [+α] jegye megköveteli, hogy a [Spec, PlaceP] pozícióban megjelenjen egy nominális jeggyel rendelkező elem, ezért a DP a [Spec, PlaceP]-be mozog, ahol a már korábban látott módon datívuszi esetet kap. A Path⁰ fej [+α] jegye is megköveteli, hogy egy nominális jeggyel rendelkező elem megjelenjen a specifikáló pozíciójában, ezért a DP tovább mozog a [Spec, PathP] pozícióba. Itt agreement típusú egyeztetés történik a fej és a DP között, vagyis a fejen megjelenik a *-le* egyeztetési morféma. A DP és a fej közötti concord típusú egyeztetés azonban nem tud végbemenni, mert a DP már rendelkezik datívuszi esettel. Emiatt a Path⁰-ban található kötött morféma nem lesz szótőhöz kötve, így nem jutunk levezethető szerkezethez. Tehát a (18b)-ben látható PathP mélyszerkezetéből nem vezethető le felszíni szerkezet.

engedélyezi, amely esetben azt feltételezem, hogy a kötött morféma egy üres pronominálon jelenik meg, és ez teszi lehetővé a szószintű viselkedést.

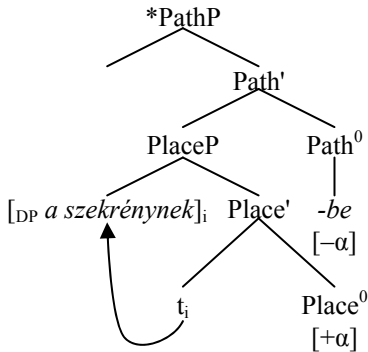
A (18b) mélyszerkezetéből a (14c)-ből már ismert módon sem jutunk levezethető felszíni szerkezethez. Ha a (18b)-ben lévő szerkezetben nem a DP-t visszük a [Spec, PathP] pozícióba, hanem a (18c)-ben látható módon egy ennél nagyobb egységet, a PlaceP-t, az sem vezet eredményre, mivel a concord típusú egyeztetés továbbra sem tud létrejönni.

A (18d)-ben azt az esetet láthatjuk, amikor a Path^0 $[-\alpha]$ jeggyel rendelkezik, míg a Place^0 -nak $[\alpha]$ jegye van. Itt a Place^0 $[\alpha]$ jegye kiváltja a DP-nek a [Spec, PlaceP]-be történő mozgatását. A Place^0 fej itt datívuszi esetet ad a DP-nek. Mivel a Path^0 fej $[-\alpha]$ jegyű, ezért további mozgatás nem történik, és így a concord típusú egyeztetés sem tud végbemenni a DP és a Path^0 fej között. Emiatt a *-be* kötött morféma nem lesz szótóhoz kötve, és így nem jutunk grammatikus szerkezethez. Emellett a mondat azért sem lesz levezethető, mert a PathP-ből csak a [Spec, PathP] pozíción keresztül tudunk

kimozgatni (vö. Chomsky 2008). Tehát a (18d)-ben látható PathP mélyszerkezetéből nem vezethető le grammatikus felszíni szerkezet.

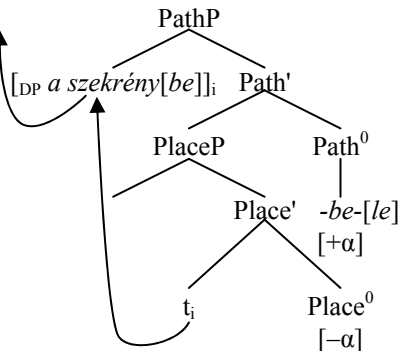
(18)d.

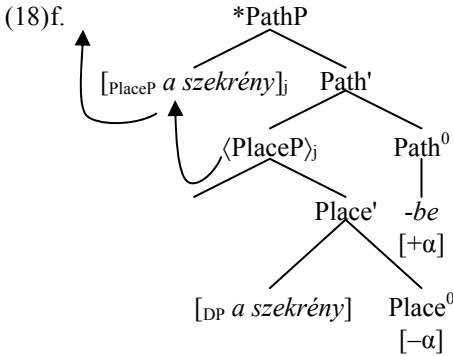
A (18e)-ben azt a szerkezetet láthatjuk, amiből a (16a) mondatot levezethetjük. Itt a Path⁰ fejnek [+α] jegye van, míg a Place⁰ fej [-α] jeggyel rendelkezik. A Place⁰ fej [-α] jegye nem vált ki mozgást a [Spec, PlaceP] pozícióba, viszont a Path⁰ [+α] jegye megköveteli, hogy egy nominális jeggyel rendelkező elem a specifikáló pozíciójába mozogjon. Így a DP közvetlenül a [Spec, PathP] pozícióba mozog. Mindkét típusú egyeztetés végbemegy: a Path⁰ fej egyeztetődik a DP-vel, a Path⁰ fejen megjelenik az egyeztetési morféma, valamint a concord típusú egyeztetésre is sor kerül, azaz a Path⁰ fejnek megfelelő esetrag megjelenik a DP-n.

Ezután a DP-t már ki tudjuk hozni a PathP-ből egy magasabban lévő pozícióba, és a PathP maradéka pedig igei partikulaként funkcionálhat, amennyiben a [Spec, PredP] pozícióba mozgatjuk.

(18)e.

A (18e)-ben lévő szerkezetben a Path^0 fej $[+\alpha]$ jegye elvileg nem csak a DP-nek, hanem a PlaceP-nek a $[\text{Spec}, \text{PathP}]$ -be történő mozgatásával is ki-elégíthető. Ez azonban a (14f)-hez hasonló módon nem eredményez levezethető mondatot. Az *a szekrény* DP-ről itt is feltételezzük, hogy eset nélküli, illetve az esetet a Path^0 fej jelöli. A Path^0 fej azonban csak addig töltheti be az esetjelölő funkcióját, amíg a DP a komplementumában található. Amennyiben a DP-t kimozzgatjuk a Path^0 komplementumából, abban az esetben valahonnan esetet kell kapnia, ahogy az a (18e)-ben meg is történik a concord egyeztetés során. Ha azonban a PlaceP-t mozgatjuk, akkor a DP eset nélkül marad.

Az eddigieket összefoglalva elmondhatjuk, hogy az irányt jelölő esetragokból csak abban az esetben lehet igei partikula, ha a Path^0 fej $[+\alpha]$, a Place^0 fej pedig $[-\alpha]$ jeggyel rendelkezik, mivel a Path^0 fejben lévő kötött morfémának concord típusú egyeztetéssel kell egyeztetődnie a DP-vel. Ennek előfeltétele a DP-nek a $[\text{Spec}, \text{PathP}]$ -be történő mozgatása, amit viszont a Path^0 fej $[+\alpha]$ jegye biztosít. A concord egyeztetés csak akkor jöhet létre, ha a DP még nem rendelkezik esettel.¹⁰ Ez pedig csak akkor áll fenn, ha a DP nem kerül a $[\text{Spec}, \text{PlaceP}]$ pozícióba, amit pedig a $\text{Place}^0 [-\alpha]$ jegye biztosít. Minden más esetben nem jutunk levezethető szerkezethez (illetve, ha a Path^0 és a Place^0 fej is $[-\alpha]$ jegyű, abban az esetben az *a szekrénybe* DP-t kapjuk, amiből lehet

¹⁰ Irányt jelölő névutókból akkor is lehet igei partikula, ha a Place^0 fej $[+\alpha]$ jeggyel rendelkezik, mivel a névutónak nincs szüksége concord típusú egyeztetésre, ezért nincs szüksége arra sem, hogy egy esettel még nem rendelkező DP mozogjon a $[\text{Spec}, \text{PathP}]$ -be. Viszont amennyiben egy esettel már rendelkező DP mozog a $[\text{Spec}, \text{PathP}]$ -be, ezt csak DP-nél nagyobb kategóriaként teheti meg, hogy elkerülje a kettős esetadást.

mondatot levezetni, de csak olyat, amelyben a *-be* nem funkcionál igei partikulaként).

Meg kell jegyeznünk, hogy a névutókkal ellentétben az esetragoknak csak egy része rendelkezhet opcionálisan α jeggyel (például *-bA*, *-bAn*, *-hOz*, *-rA-On*). Egyes esetragok a lexikonban rögzítetten $[-\alpha]$ jegyűek, vagyis nem rendelkeznek α jeggyel (például *-vAl*, *-bÓl*, *-rÓl*, *-nÁl*, *-tÓl*, *-ért*). Ezek csak a (18a) alatti szerkezetet tudják produkálni, a (18e)-ben látható szerkezetet nem. Ebből következően ezek az esetragok igei partikulaként sem funkcionálhatnak, amint azt a (19a–c)-ben is láthatjuk.

- (19)a. **János vele ment Marival.*
 b. **János belőle evett a tortából.*
 c. **János tőle jött Maritól.*

4. További problémák

Az előző pontban tárgyalt elemzés az alábbi problémát veti fel: a (13b), (14c), (14d), (14e), (17b), (18e)-ben található szerkezetek, amennyiben a DP nem mozog ki belőlük, nem grammatikusak. A (20a–e)-ben a PP-k úgy kerülnek a fókuszpozícióba, hogy a DP-t előtte nem hoztuk ki belőlük. Ez minden esetben grammatikailag hibás mondatot eredményez.

- (20)a. **A macska [A SZEKRÉNYNEK ALATTA] ült.* (13b)
 b. **A macska [A SZEKRÉNYNEK ALÁ] bújt.* (14c–d)
 c. **A macska [A SZEKRÉNYNEK ALÁJA] bújt.* (14e)
 d. **A macska [A SZEKRÉNYBEN BENNE] ül.* (17b)
 e. **A macska [A SZEKRÉNYBE BELE] bújt.* (18e)

Tehát azt mondhatjuk, hogy a (13b), (14c), (14d), (14e), (17b), (18e)-ben látható szerkezetek nem grammatikusak, amennyiben a DP-t a [Spec, PlaceP], illetve a [Spec, PathP] pozíciók valamelyikébe mozgatjuk, és onnan nem visszük őket tovább a PP-n kívülre. Ha a DP-t tovább visszük, akkor újra grammatikus szerkezetet kapunk.

Egy ehhez hasonló jelenséget figyelhetünk meg az angol nyelvben. A (21a) mondatban a *who* kérdőszót a [Spec, CP] pozícióba mozgatva grammatikailag rossz mondatot kapunk. Ha azonban a kérdőszót innen továbbvisszük egy magasabban lévő pozícióba, akkor a mondat újra grammatikus lesz (21b).

- (21)a. **I didn't know [CP who_i [C that] Jack invited t_i]*
 b. **Who_i didn't you know [CP t_i [C that] Jack invited t_i]*

Ezt a jelenséget a *kétszeresen kitöltött complementizer szűrővel* magyarázhatjuk (vö. Haegeman 1994).

- (22) *Kétszeresen kitöltött Complementizer szűrő*: az angol alárendelt mondatban a CP specifikáló pozíciója és feje nem tartalmazhat egyszerre hangalakkal bíró elemet.

A *kétszeresen kitöltött complementizer szűrő* azt mondja ki, hogy az angolban nem grammatikusak azok a mondatok, amelyekben a CP specifikáló pozíciója és feje egyszerre tartalmaz fonetikailag nem üres elemet. Amennyiben a két elem közül az egyiket valamilyen módon eltüntetjük (mozgatással vagy törléssel), abban az esetben a mondat újra grammatikus lesz. A (21b)-ben a kérdőszót továbbvittük a [Spec, CP]-ből, és ez jó mondatot eredményezett. Egy másik lehetőségünk is van a mondat megmentésére, ugyanis az angolban a *that* kötőszó bizonyos esetekben törölhető. Ha a (21a)-ban a *that* kötőszót töröljük, akkor a (23)-ban látható grammatikus mondatot kapjuk.

- (23) *I didn't know* [_{CP} *who*_i [_C (~~*that*~~)] *Jack invited* t_i]

A fenti angol mintára feltételezem, hogy a magyar PP az angol CP-hez hasonlóan működik.

- (24) *Kétszeresen kitöltött Path/Place szűrő*: A magyarban a PathP és a PlaceP specifikáló pozíciói és a fejei közül csak egy tartalmazhat hangalakkal bíró elemet.

A (24)-ben látható szabály kiszűri a (20a–e)-ben található rossz mondatokat, ugyanakkor nem szűri ki azokat a grammatikus mondatokat, amelyekben a DP-t továbbmozgattuk a PP-n kívülre.¹¹

¹¹ A (7)-ben látható példák problémásak lehetnek a (24)-ben megfogalmazott *kétszeresen kitöltött Path/Place szűrő* számára. A (7b)-ben látható szerkezet mélystruktúrájában a *mögött* a Place⁰-ban található, míg az *én* a komplementumpozíciót foglalja el. Az ellentmondás abban rejlik, hogy ha feltételezzük, hogy az *én* a [Spec, PlaceP]-be mozog, akkor a szerkezet sérti a (24)-ben megfogalmazott szabályt, valamint nehezen magyarázható a datívuszi rag hiánya is. Ha ellenben azt feltételezzük, hogy az *én* nem mozog a [Spec, PlaceP]-be, hanem a komplementum pozícióban marad, akkor a Place⁰-n megjelenő egyeztetési morfémmával nem tudunk elszámolni, mivel az egyeztetés specifikáló–fej konfigurációban történik.

Tehát az egyeztetési morfémmát csak a [Spec, PlaceP]-be történő mozgatással, a datívuszi rag hiányát és a (24)-es szabálynak való megfelelést pedig csak az üres [Spec, PlaceP]-vel magyarázhatjuk. Vagyis egy olyan megoldást keresünk, amelyben az *én*-t mozgatjuk is, és ott is hagyjuk az eredeti pozíciójában.

Mivel az angol *kétszeresen kitöltött complementizer szűrő* a CP-re, a magyar *kétszeresen kitöltött Path/Place szűrő* pedig a PP-re vonatkozik, a fenti két szabály tovább erősíti a Grimshaw által a CP és a PP között felállított párhuzamot, amelyet a (3)-as példában láthattunk.

5. Összefoglalás

A fentiekben az igei partikulaként működő magyar névutókat és esetragekat elemeztem. Asbury (2008) elemzését követve abból indultam ki, hogy a névutók és az esetragek hasonló szerkezetűek, mindkettő egy PP fejében található. A magyar PP többrétegű: egy PathP-re és egy PlaceP-re bontható. A helyet jelölő névutók és esetragek a Place⁰ fejben helyezkednek el, az irányt jelölő névutók és esetragek pedig a Path⁰ fejben találhatók.

Feltételezésem szerint a Path⁰ és Place⁰ fejek opcionálisan rendelkezhetnek egy α jeggyel. Ez az α jegy megköveteli egy nominális jeggyel rendelkező elemnek a specifikáló pozícióba történő mozgását. A Path⁰ és a Place⁰ fej datívuszi esetet ad a specifikálójába mozgó DP-nek, illetve ha kötött morféma található bennük, akkor concord egyeztetés történik, vagyis a DP a fejnek megfelelő esetet veszi fel. Az (1)-ben és a (2)-ben látható mondatok a fenti szabályok alapján levezethetők.

Hivatkozások

- Alberti, Gábor 2004. Climbing for aspect: With no rucksack. In Henk van Riemsdijk – Katalin É. Kiss (szerk.) *Verb Clusters: A study of Hungarian, German and Dutch*. Amsterdam, John Benjamins. 253–289.
- Asbury, Anna 2008. *The Morphosyntax of Case and Adpositions*. PhD disszertáció. Utrecht, LOT.

Az angol nyelvben találunk olyan jelenséget, mikor valamit mozgattunk, de ott is hagyjuk az eredeti helyén. Ilyen jelenség az úgynevezett lebegő kvantor (vö. Haegeman–Guéron 1999).

(i) [*The people*]_i are [_{DP} all *e*]_i happy.

Az (i)-ben az *all the people* DP egyik részét magasabban lévő pozícióba mozgattuk, míg a másik részét az eredeti pozícióban hagytuk.

A (ii)-ben egy ehhez hasonló szerkezetet feltételezek. Felteszem, hogy az *én* DP-nek egy hangalakkal nem rendelkező részét a [Spec, PlaceP]-be mozgattuk, míg az *én*-t tartalmazó része az eredeti helyén, a komplementumpozícióban maradt. Így a [Spec, PlaceP] pozíció nem tartalmaz hangalakat, tehát nem sérti a (24)-es szabályt. Feltételezem továbbá, hogy a mozgott rész tartalmazza a szám és a személy jegyeket, ezért létre tud jönni az agreement típusú egyeztetés a [Spec, PlaceP] és a Place⁰ fej között, tehát az egyeztetési morféma megjelenhet a Place⁰ fején.

(ii) [_{PlaceP} *e*]_i [_{DP} *én e*]_j mögött-em]

- Chomsky, Noam 2008. On Phases. In Robert Freidin – Carlos Otero – Maria-Luisa Zubizarreta (szerk.) *Foundational Issues in Linguistic Theory: Essays in Honor of Jean-Roger Vergnaud*. Cambridge MA, The MIT Press. 133–166.
- Corbett, Greville 2003. Agreement: Terms and boundaries. In W. E. Griffin (szerk.) *The Role of Agreement in Natural Language: TLS 5 Proceedings*. Texas, Texas Linguistics Forum. 109–122.
- Corbett, Greville 2006. *Agreement*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Fillmore, Charles 1968. The case for Case. In Emmon Bach – Robert T. Harms (szerk.) *Universals in Linguistic Theory*. New York, Holt, Rinehart, and Winston. 1–88.
- É. Kiss, Katalin 2002. *The Syntax of Hungarian*. Cambridge, Cambridge University Press.
- É. Kiss Katalin 2004. Egy igekötőelmélet vázlata. *Magyar Nyelv* **100**. 15–42.
- É. Kiss, Katalin 2005: First steps towards a theory of the verbal particle. In Christopher Piñón – Péter Siptár (szerk.) *Approaches to Hungarian 9. Papers from the Düsseldorf Conference*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 57–88.
- Grimshaw, Jane 2000. Extended projections and locality. In Peter Coopmans – Martin Everaert – Jane Grimshaw (szerk.) *Lexical Specification and Insertion*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins. 115–133.
- Haegeman, Liliane 1994. *Introduction to Government and Binding Theory*. Second Edition. Cambridge, Massachusetts, Blackwell.
- Haegeman, Liliane – Jacqueline Guéron 1999. *English Grammar: A Generative Perspective*. Oxford, Blackwell.
- Hegedűs, Veronika 2006. Hungarian spatial PPs. In Peter Svenonius (szerk.) *Nordlyd: Tromsø Working Papers in Linguistics*. 33.2. Special Issue on Adpositions. Tromsø, CASTL. 220–233.
- Jackendoff, Ray 1983. *Semantics and Cognition*. Cambridge, MIT Press.
- Jackendoff, Ray 1990. *Semantic Structures*. Cambridge, MIT Press.
- Marác, László Károly 1991. *Asymmetries in Hungarian*. San Sebastian, Diputación Foral de Gipuzkoa.
- van Riemsdijk, Henk 1990. Functional prepositions. In Harm Pinkster – Inge Genee (szerk.) *Unity in Diversity*. Dordrecht, Foris. 229–241.
- Svenonius, Peter 2006. The emergence of Axial Parts. In Peter Svenonius (szerk.) *Nordlyd: Tromsø Working Papers in Linguistics*, 33.1, *Special Issue on Adpositions*. Tromsø, CASTL. 50–77.